



YIRIK ISHLAB CHIQARISH BIRLASHMALARINING INVESTITSIYA FAOLIYATINI BOSHQARISHGA ASOSIY NAZARIY YONDASHUVLAR

Sobirov Umarali Asqarali o'g'li
Osiyo xalqaro universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqola yirik sanoat birlashmalarining investitsiya faoliyatini boshqarishning asosiy nazariy yondashuvlarini o'rganishga qaratilgan. Investitsiyalarni boshqarish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, malakali tahlil, strategik rejalashtirish va resurslarni samarali boshqarishni talab qiladi. Investitsiyalarni to'g'ri boshqarish barqaror iqtisodiy o'sishga, yangi ish o'rinlari yaratishga va butun jamiyat rivojlanishiga yordam beradi.

Kalit so'zlar: investitsiya, investitsiya faoliyati, klassik yondashuv, modernizatsiya qilingan yondashuv, xulq-atvor yondashuvi, strategik yondashuv.

ОСНОВНЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ КРУПНЫХ БИЗНЕС-ОБЪЕДИНЕНИЙ

Собиров Умарали Аскарали угли
Азиатский международный университет

Аннотация. В данной статье изучаются основные теоретические подходы к управлению инвестиционной деятельностью крупных производственных объединений. Управление инвестиционной деятельностью - это сложный и многогранный процесс, требующий грамотного анализа, стратегического планирования и эффективного управления ресурсами. Правильное управление инвестициями способствует устойчивому экономическому росту, созданию рабочих мест и развитию общества в целом.

Ключевые слова: инвестиция, инвестиционная деятельность, классический подход, модернизированный подход, поведенческий подход, стратегический подход.

BASIC THEORETICAL APPROACHES TO MANAGING INVESTMENT ACTIVITIES OF LARGE BUSINESS ASSOCIATIONS

Sobirov Umarali Askarali ugli
Asian International University

Abstract. This article is aimed at studying the main theoretical approaches to managing the investment activities of large industrial associations. Investment management is a complex and multifaceted process that requires competent analysis, strategic planning and effective resource management. Proper investment management contributes to sustainable economic growth, job creation and development of society as a whole.

Keywords: investment, investment activity, classical approach, modernized approach, behavioral approach, strategic approach.

Kirish.

Zamonaviy iqtisodiyotda investitsion faollik ishlab chiqarish birlashmalarining rivojlanishi va raqobatbardoshligini oshirishda asosiy rol o'ynaydi. Yirik ishlab chiqarish korxonalari barqaror rivojlanishni ta'minlash va strategik maqsadlarga erishish uchun investitsiyalarni samarali boshqarish zarurati bilan duch kelmoqda.

Investitsion faoliyat iqtisodiy rivojlanish va farovonlikning asosiy elementi bo'lib kelajakda foyda olish uchun pulni investitsiya qilish jarayonidir. Investitsiyalardan samarali foydalanish va kerakli natijalarga erishishda investitsiyalarni boshqarish muhim rol o'ynaydi.

Investitsiyalar kelajakda foyda yoki daromad yaratish maqsadida yo'naltirilgan iqtisodiy resurslar (moliya, vaqt, mehnat) sifatida tushunilishi mumkin. Bu kelajakda qo'shimcha foyda olish uchun bugungi kunda resurslarni ajratish jarayonidir. Investitsiyalar daromad olish, kapitalni oshirish yoki boshqa iqtisodiy maqsadlarga erishishga intiladi.

Investitsion faoliyat ma'lum maqsadlarga erishish uchun moliyaviy resurslarni taqsimlash bo'yicha qarorlar qabul qilish jarayonini o'z ichiga oladi. Yo'qotishlarni minimallashtirish va investitsiya daromadlarini maksimal darajada oshirish uchun risklarni boshqarishni o'z ichiga oladi. Eng maqbul variantlarni tanlash uchun investitsiya imkoniyatlarini rejalashtirish va tahlil qilishni amalga oshiriladi.

Investitsion faoliyatni boshqarish yirik ishlab chiqarish birlashmalarining muvaffaqiyatli rivojlanishining muhim elementidir. Biroq, ko'plab korxonalar istalgan natijalarga erishish va investitsiyalarni optimallashtirish imkoniyatlarini cheklaydigan bir qator muammo va qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ushbu tadqiqotning maqsadi shunday muammolarni tahlil qilish va yirik sanoat birlashmalarida investitsiya faoliyati samaradorligini oshirishga yordam beradigan tegishli boshqaruv strategiyalarini taklif qilishdir.

Investitsiya faoliyati yirik ishlab chiqarish birlashmalarining rivojlanishi va o'sishining muhim vositasidir. Biroq, investitsiyalarni samarali boshqarish oddiy ish emas va tizimli yondashuv, tahlil va rejalashtirishni talab qiladi. Korxonalar duch keladigan muammolarni tahlil qilish ularga asosiy omillar va takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi. Ushbu maqolada taklif qilingan tavsiyalar va chora-tadbirlarni qo'llash korxonalariga investitsiyalarni boshqarish samaradorligini oshirishga, xavflarni minimallashtirishga va yanada muvaffaqiyatli natijalarga erishishga yordam beradi.

Adabiyotlar sharhi

Yirik sanoat birlashmalarining investitsiya faoliyatini boshqarish sohasidagi masalalarni ko'plab xorij, MDH malakatlari va mahalliy olimlar o'z ilmiy ishlarida turli yondashuvlarga asosan yoritib kelmoqdalar.

Belik (1989) tahririda qisqacha iqtisodiy lug'atda Investitsiya siyosati – bu kapital qo'yilmalarning asosiy yo'nalishlarini, ularni hal qiluvchi sohalarida jamlash chora-tadbirlarini belgilovchi iqtisodiy qarorlar majmui bo'lib, ular bo'yicha rejalashtirilgan rivojlanish sur'atlariga erishiladi deb yozilgan.

Azriliyan (2004) tahriridagi "Katta iqtisodiy lug'at"da investitsiya sanoat, qishloq xo'jaligi, transport va boshqa sohalariga uzoq muddatli kapital qo'yilmalar shaklida amalga oshiriladigan xarajatlar yig'indisi" deb ta'riflangan.

Lishanskiy va Maslova (2004) "investitsiya" tushunchasini "kapitalni uni saqlab qolish va ko'paytirish maqsadida iqtisodiyotning turli sohalariga uzoq muddatli qo'yish" deb hisoblaganlar. Real (kapitalni qayta ishlash) investitsiyalar va moliyaviy (portfel) investitsiyalar mavjud davlatning, boshqa korxonalarining, investitsiya fondlarining aksiyalari va qimmatli qog'ozlarini sotib olish".

Igoshin (2015) investitsiyalar kapitalni takror ishlab chiqarish, uni saqlash va kengaytirishga qaratilgan mablag'larning sarflanishi deb hisoblaydi.

Investitsion faoliyat investitsiyaga nisbatan keng tushuncha bo'lib, u o'z ichiga investitsiya loyihalarini amalga oshirish bilan bog'liq jarayonlarni qamrab oladi. Investitsion faoliyat haqida turli iqtisodiy va yuridik adabiyotlarda xilma-xil fikrlar keltirib o'tiladi.

Jumladan, Alekseyev (2010) investitsion faoliyatni investorning daromad olish yoki boshqa foydali natijaga erishish maqsadida investitsiya qo'yilmalari bilan bog'liq harakatlari sifatida tavsiflaydi. Mayfat (2006) investitsiya faoliyatini ikki omil: muayyan sohaga investitsiya kiritish hamda investitsiya vositalaridan foydalanish bilan bog'liq harakatlar sifatida izohlaydi. Moroz (2004) esa mazkur ikki omilni kapitalni qo'yilma tariqasida jalb etish va investitsiyani amalga oshirish jarayoni deb ataydi. Lapteyevaning (2019) fikricha, investitsion faoliyatning mohiyati doimo investitsiya bilan bog'liq harakatlar to'plami orqali tushuniladi. Kleyn (1993) esa investitsion faoliyat bu avvalo, foyda olish maqsadida pul vositalarini hamda boshqa mol-mulkni joylashtirishni amalga oshirish ekanligini ko'rsatadi. Ratnikova (2011) o'z ilmiy ishlarida investitsiya faoliyatiga ta'rif berar ekan, mazkur faoliyat foyda olish yoki boshqa foydali natijaga erishish uchun mol-mulkni yoki mol-mulkka bo'lgan huquqni qonunda nazarda tutilgan faoliyat turiga tavakkalchilik asosida jalb etish va uni amalga oshirish bosqichlari majmui hisoblanishini keltirib o'tadi.

Belitskoyning (2018) fikricha, investitsion faoliyat tushunchasi o'zining asosiy belgilari bilan tadbirkorlik faoliyati tushunchasiga yaqin turadi. Biroq, ayrim investitsion faoliyat turlari doimiy subyektlar tomonidan, qonunga muvofiq ro'yxatdan o'tgan holda amalga oshirilmasligi bois ularni tadbirkorlik faoliyati sifatida e'tirof etish noto'g'ri hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqotni o'tkazish uchun sohaga oid mavjud adabiyotlarni tahlil qilish, yirik sanoat birlashmalarining hisobotlari va ma'lumotlarini o'rganish, shuningdek, investitsiyalarni boshqarish sohasidagi menejerlar va mutaxassislar bilan suhbatlarni o'z ichiga olgan kombinatsiyalangan yondashuv qo'llanildi.

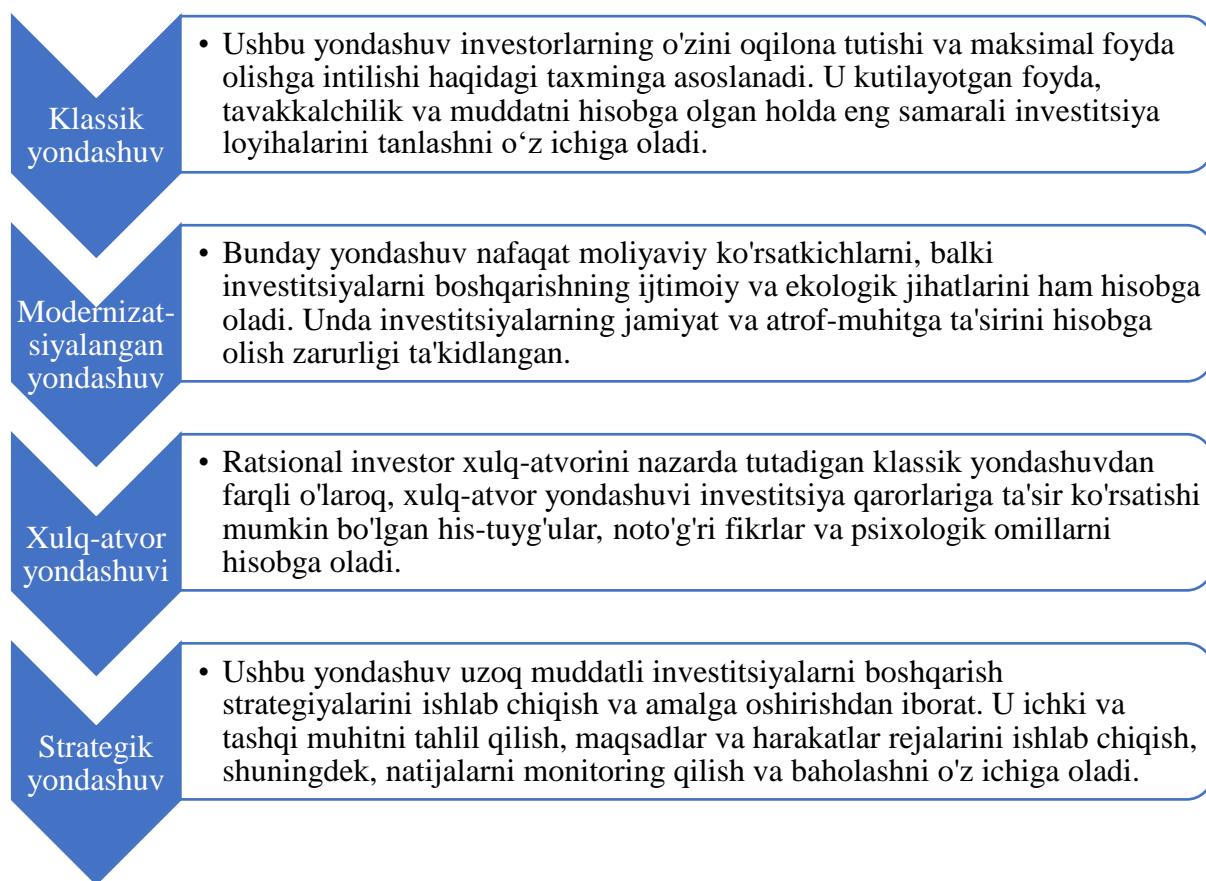
Tahlil va natijalar muhokamasi.

Shuni ta'kidlash kerakki, har bir korxonaga o'ziga xos xususiyatlarga ega, ya'ni tavsiyalarni amalga oshirish va ularni o'z biznes faoliyatiga moslashtirishda individual yondashuvlarni talab qilinishi mumkin. Shuningdek, o'zgaruvchan bozor sharoitlari va mijozlar talablarini hisobga olish, shuningdek, investitsiya faoliyatini samarali boshqarish uchun yangilarni qabul qilishga va innovatsion yechimlarni izlashga tayyor bo'lish kerak.

Investitsion faoliyatni boshqarishning klassik yondashuvi maksimal foyda olish uchun resurslardan oqilona foydalanishni o'z ichiga oladi. Klassik yondashuvning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

1. Daromadlilik tamoyili - investitsiyalar kelajakda daromad yoki foyda keltirishi kerak.
2. Risk tamoyili - investitsiyalar ma'lum darajadagi tavakkalchilikni o'z ichiga oladi va rahbariyat qaror qabul qilishda ushbu omilni hisobga olishi kerak.
3. Likvidlik tamoyili - investitsiyalar zarur bo'lganda mablag'lardan foydalanish imkoniyatini ta'minlash uchun pulga oson ayirboshlanishi kerak.
4. Diversifikatsiya tamoyili - risklarni kamaytirish va foyda olish imkoniyatlarini oshirish maqsadida investitsiyalarni aktivlarning har xil turlariga yoki loyihalarga bo'lish.
5. Resurslardan optimal foydalanish tamoyili - investitsiyalar byudjet, vaqt va mehnat resurslari kabi resurs cheklovlarini hisobga olgan holda oqilona tuzilgan bo'lishi kerak.

Investitsiyalarni boshqarishning klassik yondashuvi investitsiyalarning samaradorligi, rentabelligi va tavakkalchiligini, shuningdek riskni boshqarish uchun portfelni diversifikatsiya qilishni talab etadi, ichki va tashqi omillarni hisobga olgan holda boshqaruvga kompleks yondashuvga asoslanadi. U resurslardan oqilona foydalanish va investitsiya natijalarini optimallashtirish tamoyillariga asoslanadi.



1-rasm. Investitsion faoliyatni boshqarishning nazariy asoslari

Modernizatsiya qilingan yondashuv quyidagi asosiy nazariy yondashuvlarni o'z ichiga oladi:

1. Portfel yondashuvi - risklarni minimallashtirish va daromadni maksimal darajada oshirish uchun turli aktivlarga turli xil investitsiyalarga asoslangan. Investor riskni tarqatish va potentsial daromadni oshirish uchun aksiyalar, obligatsiyalar, ko'chmas mulk va boshqalar kabi turli xil aktivlar portfelini yaratadi.

2. Kapital qo'yilmalar - investitsiya to'g'risida qaror qabul qilish uchun loyiha va biznesning qiymatini baholashni o'z ichiga oladi. Ushbu yondashuv kelajakdagi pul oqimlarini diskontlash tamoyiliga asoslanadi va vaqt va kapital qiymatini hisobga oladi.

3. Operatsion yondashuv - investitsiya loyihasini boshqarish samaradorligiga yo'naltirilgan. Investorlar operatsion jarayonlarni optimallashtirish, risklarni boshqarishni yaxshilash va resurslardan foydalanishda maksimal samaradorlikka erishishga intilmoqda.

4. Strategik yondashuv - korxonaning uzoq muddatli investitsiya strategiyasi bilan bog'liq. Korxonaga strategik maqsadlar va rivojlanish yo'nalishlarini belgilaydi, so'ngra ushbu maqsadlarga mos keladigan investitsiya strategiyalarini ishlab chiqadi.

Modernizatsiya qilingan yondashuv bu yondashuvlarni investitsiya faoliyatining o'ziga xos shartlari va maqsadlarini hisobga olgan holda birlashtiradi. Bu noaniqlik, o'zgaruvchan bozor sharoitlari va raqobat kabi qiyinchiliklar va to'siqlarni engishga yordam beradi.

Investitsiyalarni boshqarishga xulq-atvor yondashuvi investorlar har doim ham oqilona va asosli qarorlar qabul qilavermaydi degan taxminga asoslanadi. Buning o'rniga, ular qaror qabul qilishni buzishi mumkin bo'lgan hissiy va psixologik omillarga duchor bo'lishi mumkin.

Xulq-atvor yondashuvining asosiy tamoyillari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

• Xulq-atvor yondashuvi sarmoyadorlar ratsional tahlil va ma'lumotlardan ko'ra hissiyotlar, qo'rquvlar yoki ochko'zlik asosida qaror qabul qilishlari mumkinligini nazarda tutadi.

• Xulq-atvor yondashuvi hissiyotlar va psixologiyaning investitsiya qarorlariga ta'siriga qaratilgan. Misol uchun, bu yo'qotish effektlari, xavf-xatardan voz kechish yoki guruhli fikrlashni o'z ichiga olishi mumkin.

• Xulq-atvor yondashuvi investorlarning cheklangan bilimga ega bo'lishi va ularga taqdim etilgan ma'lumotlarni har doim ham to'liq tushuna olmasligini tan oladi. Bu noto'g'ri qarorlar va buzilgan xavf tushunchalariga olib kelishi mumkin.

• Xulq-atvor yondashuvi investorlarning bozordagi o'zgarishlarga qisqa muddatli yo'naltirilganligi va darhol reaksiyaga ega bo'lishi mumkinligini tan oladi. Bu tez-tez savdo va yo'qotishlarga olib kelishi mumkin.

Umuman olganda, investitsiyalarni boshqarishga xulq-atvor yondashuvi qaror qabul qilishda his-tuyg'ular, psixologiya va investorlarning cheklangan oqilona xulq-atvori roliga muqobil nuqtayi nazarni taklif qiladi. Ushbu yondashuv investitsiyalarning nazariy va amaliy jihatlarini tushunish va tushuntirishga yordam beradi.

1-jadval

Investitsion faoliyatni boshqarishga ta'sir etuvchi omillar

№	Omillar	Tavsifi
1.	Iqtisodiy vaziyat	Inflyatsiya darajasi, foiz stavkalari, bozor sharoitlari va siyosiy barqarorlik kabi makroiqtisodiy omillar investitsiya qarorlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.
2.	Moliyaviy imkoniyatlar va resurslar	Investitsion qarorlar qabul qilishda kapital, moliyaviy vositalar va kredit resurslarining mavjudligi muhim omil hisoblanadi.
3.	Texnologik taraqqiyo	Texnologiya va innovatsiyalarning jadal rivojlanishi yangi investitsiya imkoniyatlarini yaratishi va loyihani muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun tegishli boshqaruvni talab qilishi mumkin.
4.	Tartibga soluvchi omillar	Investitsion faoliyatni tartibga soluvchi qonunlar, qoidalar va normativ hujjatlar investitsiya loyihalarini tanlash va amalga oshirishga ta'sir qilishi mumkin.

Investitsion faoliyatni boshqarishning strategik yondashuvi belgilangan maqsadlarga erishish va raqobatdosh ustunliklarni yaratishga qaratilgan uzoq muddatli strategiyalarni ishlab chiqish va amalga oshirishni o'z ichiga oladi. U tashqi va ichki muhitni tahlil qilish, rivojlanishning strategik yo'nalishlarini belgilash va ularni aniq strategiyalar shaklida shakllantirishga asoslanadi.

Strategik yondashuv quyidagi harakatlar bosqichlarini o'z ichiga oladi:

1. Tashqi muhitni tahlil qilish: bozor tendentsiyalarini, raqobat holatini, qonunchilikdagi o'zgarishlarni va investitsiya faoliyatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan boshqa omillarni o'rganish.

2. Ichki muhitni tahlil qilish: investitsiyalarni amalga oshirish uchun tashkilotning resurslari, vakolatlari va imkoniyatlarini baholash.

3. Strategik yo'nalishlarni aniqlash: tashqi va ichki muhitni tahlil qilish, maqsadlar va ularga erishish yo'llarini belgilovchi strategik yo'nalishlarni ishlab chiqish.

4. Strategiyalarni tanlash: strategik yo'nalishlarni amalga oshirish uchun qo'llaniladigan aniq strategiyalarni tanlash. Bu bozorni kengaytirish, diversifikatsiya qilish, vertikal integratsiya va boshqalar uchun strategiya bo'lishi mumkin.

5. Strategiyalarni amalga oshirish: tanlangan strategiyalarni amalga oshirish, jumladan, resurslarni tashkil etish, loyihalarni boshqarish, natijalarni monitoring qilish va baholash.

Investitsion faoliyatni boshqarishga strategik yondashuv tashkilotga o'zining strategik maqsadlarini aniqlash, eng samarali strategiyalarni tanlash va ularning amalga oshirilishini ta'minlash imkonini beradi.

Xulosa va takliflar.

Investitsiyalarni boshqarish har qanday mamlakat yoki mintaqaning muvaffaqiyatli rivojlanishining muhim tarkibiy qismidir. Ushbu jarayonning nazariy asoslari investitsiyalarni boshqarish tushunchalari, tamoyillari va usullarini o'z ichiga oladi.

Investitsion faoliyatni boshqarish kompleks yondashuvni va turli jihatlarni, jumladan strategik rejalashtirish, investitsiyalarni jalb qilish, resurslarni taqsimlash va loyihani amalga oshirish monitoringini hisobga olishni talab qiladi. Jozibador sarmoyaviy muhitni, jumladan, qulay siyosiy, iqtisodiy va huquqiy sharoitlar yaratish, ham mahalliy, ham xorijiy investorlarni jalb etish muhim ahamiyatga ega.

Muhim loyihalarni tanlash va risklarni boshqarish investitsiyalarni boshqarishning asosiy jihatlari. Bu har bir loyihaning potentsial natijalari va risklarini muvozanatli yondashuv va tahlil qilishni talab qiladi. Loyihani amalga oshirish ustidan tizimli monitoring va nazorat muammolarni o'z vaqtida aniqlash va investitsiyalarni boshqarish rejalari va strategiyalariga tuzatishlar kiritish imkonini beradi. Investitsiyalarni boshqarish iqtisodiyotni rivojlantirish va jamiyat farovonligini oshirishda muhim o'rin tutadi.

Investitsiyalarni boshqarishning nazariy asoslari turli yondashuvlar va investitsiya qarorlarini qabul qilishda hisobga olinishi kerak bo'lgan omillarni o'z ichiga oladi. Ushbu asoslarni tushunish investitsiyalarni samarali boshqarish va natijali maqsadlarga erishish imkonini beradi.

Adabiyotlar / Литература / Reference:

Азрилиян А.Н. и др. (2004) Большой экономический словарь. - Изд. 6-е, доп. - Москва: Институт новой экономики, - 1376 с.

Алексеев А. (2010) Структура инвестиций: насколько она передовая? // Экономист. - N 3. - С.6-19.

Белик Ю.А. (1989) Краткий экономический словарь Изд. 2, доп. 400 с. ISBN 5-250-00449-0.

Белицкая А.В. (2018) Правовое обеспечение государственной инвестиционной политики: дис. ... докт. юрид. наук. М., 618 с.

Игошин Н.В. (2015) Инвестиции. Организация, управление, финансирование: учебник. -Москва: ЮНИТИ-ДАНА, - 450 с.

Клейн Н.И. (1993) Предпринимательское право: курс лекций. -М.: С. 143

Лаптева А.М. (2019) Инвестиционное право: учебник для бакалавриата и магистратуры. - М.: Издательство Юрайт, - 535 с

Лишанский М. Л. и др. (2004) Финансы сельскохозяйственных предприятий. -М.: КолосС, - 376 с.

Майфат А.В. (2006) Гражданско-правовые конструкции инвестирования: Автореф. дисс. канд. юрид. наук. – Екатеринбург, – С. 9.

Мороз С.П. (2004) Инвестиционное право: учебное пособие. 2-е изд. – Алматы: Юрист, – С.13.

Ратникова Д.С. (2011) Правовое регулирование инвестиционной деятельности в РФ: теоретические основы. Автореф. дисс. канд. юрид. наук. –М.: